

„НОВИЯТ ЛИНГВИСТИЧЕН РЕД“ В БЪЛГАРИЯ И ПРЕПОДАВАНЕТО НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК В ЧУЖБИНА

Петър СОТИРОВ

Университет „Мария Кюри-Склодовска“, Люблин

E-mail: sotirow@wp.pl

“THE NEW LINGUISTIC ORDER” IN BULGARIA AND TEACHING THE BULGARIAN LANGUAGE ABROAD

Petar SOTIROV

„Maria Curie-Sklodovska“ University, Lublin

E-mail: sotirow@wp.pl

ABSTRACT: The author argues that there is a new language situation in Bulgaria for which he uses the term „new linguistic order“. Its essence is that a number of language variants, which in the past had reduced or limited use, although not codified, are now part of the public linguistic norm. On the other hand, other language versions, which have so far been part of the norm and have been codified, have come out of active use. In order to prove the existence of the „new linguistic order“, the author brings facts from the contemporary language reality in Bulgaria. These facts represent different levels of the language system and its functioning in real communication. In conclusion, the author reflects on the problem of teaching Bulgarian as a foreign language, given that there is a large discrepancy between codified and non-codified language norms, between common and rare language practices. The reflections are based on the experience of teaching the Bulgarian language in Poland.

KEYWORDS: Bulgaria, Bulgarian Language, New Linguistic Order, Usus-Norm-Codification, Teaching, Poland.

Изразът *нов лингвистичен ред* е употребен от Джошуа Фишман в заглавието на статия, в която разсъждава за конкуренцията между глобализацията и регионализацията в областта на езиковата ситуация. Като следствие от тази конкуренция авторът прогнозира установяването в близко бъдеще на такава езикова ситуация в света, при която английският език ще е загубил днешната си хегемония за сметка на нарасналата роля на някои от днешните големи регионални езици (напр. мандарински, бенгалски или арабски), а редица от най-малките национални и етнически езици ще са изчезнали (Фишман, 2001). В настоящия текст изразът *нов лингвистичен ред* е използван като метафорично определение на днешната езикова ситуация в България в сравнение с предишната по отношение на триадата *узус – норма – кодификация*.

Като изхождаме от утвърденото в лингвистичната наука разбиране за узуса като „цялостната реализация на речта“ или като „реалното състояние на речта в една езикова общост“ (Виденев, 2003, с. 67), за нормата като представена от „тези стабилизиращи варианти, които са приети като подходящи от общественото мнение“ (Виденев, 2003, с. 69), и за кодификацията като нещо, което „фиксира нормата в даден узус, придава ѝ официалност“ (Виденев, 2003, с. 71)¹, смятаме, че от обществено-политическите промени през 1989 г. досега в рамките на българския език са се извършили достатъчно значими промени, за да се говори за качествено нова езикова ситуация. Основната черта на тази нова ситуация се представя от променената роля на различни езикови варианти при функционирането им в обществената комуникация. Става дума за това, че езикови варианти и езикови практики, които в миналото са имали ограничена употреба или пък изобщо не са съществували, т. е. били са с ограничен узус, днес, макар и некодифицирани, се радват на широко разпространение, на висока обществена приемливост, станали са част от обществените езикови норми. От друга страна, в резултат от функционалната замяна други, които са били част от нормата (голяма част от тях и кодифицирани), езикови варианти са придобили или придобиват ограничен узусен характер. По тази причина в момента по отношение на българския език е налице значително несъответствие между кодифицираните и некодифицираните норми и по отношение на това състояние употребяваме израза *нов лингвистичен ред*. Основание за употребата на този

¹ За триадата „узус – норма – кодификация“ вж. още Havránek, 1963.

„радикален“ израз дават редица факти от съвременната българска езикова действителност, които засягат най-различни страни на езиковата система и нейното функциониране. На най-важните от тези факти са посветени следващите редове.

По отношение на звуковата страна на езика няколко промени заслужават внимание. Първата от тях се състои в значителното разширяване на функционалния обseg на един произносителен тип, който беше наблюдаван и описан от преди около три десетилетия. Тогава той имаше съвсем ограничена социална и териториална употреба – можеше да се срещне единствено сред учениците от някои средни училища в София. Като главна характеристика на този произносителен тип беше посочена „намалена мобилизация (напрегнатост) на говорния апарат [...], доведена до пълна отпуснатост на артикулационните органи“, водеща до „пределна необработеност на фонетичните компоненти“. Въз основа на общото слухово впечатление описваният изговор беше определен като „ленив“ (Сотиров, Христов, 1991, с. 63–64). Като черти на този произносителен тип бяха отбелязани също: по-силна от нормалната редукция, изпускане на гласни звукове, съкращаване на тесните гласни фонемни, изпускане на съгласни звукове, удължаване на вокалите в красловие, изпускане на звукови комплекси, удължаване на съгласни звукове, подсилена назализация на вокалите, билабиална фонема [л] и др. (Сотиров, Христов, 1991, с. 64). Сега, почти три десетилетия по-късно, същият фонетичен вариант, с незначителни изменения, може да се чуе навсякъде, включително и в строго официални сфери на езика, например в средствата за масова информация – в речта на водещи на предавания, спортни коментатори и др. Наличието на този произносителен тип може лесно да се установи също и чрез едно сравнително прослушване на речта на по-старото поколение радио- и телевизионни говорители и в говора на техните по-млади колеги. Фактът на разпространението на „ленивия“ произносителен тип се потвърждава също и от много лица, които имат по-редки контакти с българския език, чуждестранни българисти или българи, които от дълго време пребивават в чужбина.

Друга фонетична промяна, която заслужава да се отбележи, е разпространението в речта (без оглед на речевата ситуация) на фонемата [ÿ] (кратко у, веларизирано [л]) на мястото на традиционната българска алвеодентална съгласна фонема [л] в речта на младото поколение българи. Докато в миналото тази фонема имаше само диалектни прояви, напр. под формата на консонантно [ÿ] в някои източни говори (Стойков, 1993, с. 102–103), или ограничен социален обseg, например в речта на някои от софийските ученици и студенти (Жобов, 2004, с. 65–66; Сотиров, Христов, 1991, с. 64), сега тази фонема е не само неизменна характеристика на речта на много от младите хора в България (живеещи преди всичко в столицата), но дори се превръща в желано средство за повдигане на собствения престиж². Всичко това много убедително беше доказано от българските езиковеди, например от Гергана Падарева-Илиева и София Мицова, които с помощта на подходяща научна методика (включваща също и статистически изследвания) в поредица от публикации подробно и компетентно показаха същността, разпространението и дори влиянието върху писмената реч на това фонетично явление (Падарева-Илиева, Мицова, 2012; Padareva-Ilieva, Mitsova, 2014; Падарева-Илиева, Мицова, 2016; Тишева, 2012). В духа на социолингвистичните идеи смятам, че широкото разпространение както на тази фонема, така и на целия споменат по-горе произносителен тип се дължи на факта, че техният първоизточник е свързаната със столичната езикова ситуация престижна социална група (ученици и студенти от елитни учебни заведения в София), която е с голям потенциал за влияние върху езиковата мода и езиковото поведение в България.³

В речта на съвременните българи ярко се откроява още една фонетична особеност, тя се отнася до интонацията на въпросителните изречения с въпросителна дума и с въпросителна частица. Вслушвайки се в речта общуващите в най-различни комуникативни сфери, както

² Интересно в това отношение е свидетелството на Стоян Буров: „С изумление наскоро констатирах, че един млад професионалист с ефектни столични изяви в литературата и публицистиката, когото аз познавам от дете, тъй като израсна във Велико Търново пред очите ми, е започнал да произнася *you* вм. *losh*.“ (Буров, 2012).

³ Ролята на столичния език за формиране на езиковата мода и за езиковото поведение на българите задълбочено е изследвал Михаил Виденов, а резултатите от изследванията са представени в поредица негови публикации (Виденов, 1990; Виденов, 1993 и др.).

официални, така и неофициални, не е трудно да констатираме, че мелодиката при изречения от типа *Кога ще дойдеш?*, *Ще четеш ли?*, *Познаваш ли този човек?* е вече най-често възходяща, а не низходяща, както се твърди в по-старите и общоизвестни публикации по въпроса за българската интонация (Гилков, Бояджиев, 1990, с. 172).

Във връзка с фонетичната страна на езика ни по време на неговата реализация, заслужава да бъдат наблюдавани също и такива явления като „сврххякане“ (напр. *бяли, хлябче, голями*)⁴ и „премет на ударението в аористни и аористно-причастни глаголни форми“ (напр. *говорѝх, направѝх, говорѝл, направѝл*), по отношение на които обществената търпимост бележи сравнително високи стойности (Алексова, 2013, с. 132 и сл.).

В областта на морфологията (и морфонологията) на българския език също могат да се посочат явления, които свидетелстват за качествени изменения в обществената езикова практика. Безспорен и доказан „лидер“ в това отношение е т. нар. „мекане“ – поставяне на окончание *-ме* за 1 л., мн. ч., сег. вр., I и II спр. (*пишемe, учимe*) вм. окончание *-м* (*пишем, учим*). Резултатите от национално представително проучването на общественото мнение показват силно изразена положителна нагласа (на почти от половината анкетирани лица) към това отклонение от кодифицираната норма (Алексова, 2013; Алексова, 2016). Не е рисковано да твърдим, че и други некодифицирани засега явления се радват на широка обществена търпимост, например отпадането на падежите при някои от местоименията. След архаизирането на дателните форми в близкото минало, в момента същото е налице и при (пълните) винителни форми при въпросителните местоимения и при образуваните от тях останали видове местоимения, които са на изчезване (напр. *на кой даде парите* вм. *на кого даде парите*; *никой не видях* вм. *никого не видях*; *на всеки се случва* вм. *на всекиго се случва*). Тук можем да добавим и пълната доминация на краткия член в устната реч, което многократно е било обект на (горещи) дискусии в българския научен дискурс.

За значима промяна в съвременния български език може да се говори и във връзка с речевия етикет, който е валиден за междуличностната комуникация. Както е известно, различните общества се различават по отношение на времето и начините на поддържане и скъсяване на социалната дистанция между хората. Например в България комуникантите по принцип по-бързо преминават на „ти“, отколкото в Полша (Sotirov, 2007, с. 198). В последните години обаче се забелязва не само зачестяване на случаите, когато при общуване между непознати социалната дистанция необосновано бързо се скъсява (напр. *здравейте* вм. *добър ден, чао* вм. *довиждане, колко ти е часът* вм. *колко Ви е часът*), но и нарастване на обществената търпимост към това явление (Алексова, 2002).⁵

Лесно забележими и широко дискутирани в българската лингвистична литература са и промените от лексикален характер в езика ни, които са резултат от глобализацията и настъплението на английския език. Важното е, че тук става дума не само за по-задълбочена интернационализация в областта на научната терминология, но и за крайното англизиране (или американизиране) на масовата (предимно интернет) комуникация. Като следствие от това в българския публицистичен дискурс не само са възможни, но и често се срещат текстове, които са пълни с кирилизирани и леко адаптирани английски лексеми, например като следният: *Гугъл поправи емоджи с чийзбургер след жалба на потребители [...] Туитът, който сравняваше иконите на чийзбургерите в наборите от емоджита на Епъл и Гугъл, събра повече от 25 хиляди ретуита*⁶.

Изброявайки най-значителни езикови промени, не можем да отминем и тези по отношение на стиловата организация на българския език, които бяха назовани от известния български социолингвист Михаил Виденов „стилистична революция“ (Виденов, 1997, с. 176). Това определение се отнася преди всичко до факта, че през последните няколко десетилетия в България, както и в другите страни, които претърпяха коренни обществено-политически

⁴ Това явление нерядко се появява и в писмената реч, напр.: „Заедно с него са заподозряни още петима настоящи и бивши служители в университета“ (*Бивш ректор е обвинен в корупция при прием на чужденци*). (26.01.2018) <www.mediapool.bg>.

⁵ Според авторката степента на търпимост към това явление е в корелация с възрастта, като с понижаването на възрастта нараства и степента на търпимост.

⁶ (26.01.2018) <www.mediapool.bg>

промени, в областта на езика най-изразителният символ на тези промени се оказва разпространението на разговорността. Както е известно, разговорният език решително излезе извън своята първична и естествена сфера на неофициалното общуване и стана неизменна съставна част на езика на средствата за масова комуникация, на политическия дискурс, на киното и литературата. Най-съществен е фактът, че старите стилистични норми, които посочваха уместните и неуместните за съответната комуникативна сфера или речева ситуация езикови средства, също в голямата си част вече не са актуални, защото по отношение на стиловата организация на българския език също е налице нова ситуация.

Казаното дотук е достатъчно, за да се твърди, че е налице *нов лингвистичен ред* в областта на езика и езиковото поведение на българите. Във връзка с това логично възникват редица въпроси, един от тях е например за реакцията на кодификатора в тази ситуация. Както е известно, отговорът на този въпрос е обект на оживени дискусии в българските езиковедски среди, като се чуват най-различни мнения, често съвсем противоположни, по отношение на едно или друго езиково явление (напр. за пълния и краткия член, за *мекането* и др.) или по отношение на цялостната българска ситуация.⁷ Друг въпрос от съвсем практически характер обаче е как да се преподава българският език на чужденци на фона на тази нова езикова ситуация. На отговора на този въпрос са посветени следващите разсъждения, които се основават на дългогодишната практика и натрупания опит в областта на обучението по български език в Полша.

Не е трудно да се допусне, че са възможни три подхода при разрешаването на горния въпрос – два крайни и един умерен. Единият от крайните подходи е свързан с пълното игнориране на новата реална българска езикова ситуация в различните ѝ измерения и придържане към руслото на стария канон от кодифицирани норми. Резултатът от такъв подход на обучение може да бъде изпадането в неудобни комуникативни ситуации. Така например полска студентка, пребиваваща в България на семестриално обучение в рамките на международен студентски обмен, споделя: „Когато помолих в един магазин за *двадесет бройки бонбони*, продавачът ме изгледа странно и натърти *двайсет, нали?*“ (Шикора, 2017, с. 209). От друга страна, преподаване изключително според действителните и обществено толерираните езикови норми също може да предизвика различни проблеми, например да не могат да се видят логически свързани неща (както е при членуването), или до нежелани комуникативни ефекти, например неуместно да се използва разговорна лексика. Затова, както и в много други случаи, е редно крайностите да бъдат отхвърлени в полза на един умерен творчески подход с отчитане както на спецификата на всяко от езиковите явления, така и с отчитане на езиковата среда, в която българският език се изучава. Като илюстрация на подобен подход, въз основа на многогодишен опит, мога да посоча изучаването на няколко езикови проблема от носители на полския език.

Един от тези проблеми засяга членуването. Както е известно, във връзка с факта, че в България няма диалекти, в които да се проявяват едновременно и двете форми на определителния член (пълната и кратката), както и въз основа на широката устна езикова практика в България, при която се използва само краткият член. Там отдавна се води оживена дискусия относно запазването на пълния и краткия определителен член като кодифицирано явление. От гледна точка на преподаването на българския език като чужд в Полша тази дискусия в известна степен може да се игнорира. Дългогодишната работа с полски студенти показва, че на началния етап на обучението е по-добре да се говори само за пълния член, а краткият временно да се „забрави“. По такъв начин парадигмата на определеността, изразявана чрез морфемата *-t-* (с варианти: *-(ъ)t*, *-ta*, *-to*, *-te*), е пълна и по-лесно може да бъде разбрана от носители на полския език, в който съществуват показателни местоимения, съдържащи същата морфема (срв. напр.: *ten*, *ta*, *to*, *te*). Разбира се, задължително е на по-късен

⁷ Така например Стоян Буров, основавайки се на убедителни факти, че в България са се наложили два основни книжовно-разговорни стила (източнобългарски и западнобългарски), смята „че е време набелязаните два стила да се признаят за две книжовни норми (два стандарта) на устната реч в рамките на единния български език“, с мотивацията, че „Това не са локално обогатени варианти на препоръчаната за представителна устна реч, защото имат наддиалектен характер и са репрезентативни на национално равнище“ (Буров, 2012).

етап от обучението реалната ситуация в писмената и в устната реч да бъде изяснена, но с оглед на класическите правила на педагогиката (напр. за постепенност в обучението), в началото този случай на андроцентризм в българската граматика може да бъде спестен.

Специфичен е проблемът с отпадането на падежните форми при местоименията. Както беше споменато по-горе, в последните години е характерно отпадането на пълните винителни форми на въпросителните местоимения и образуваните от тях други местоимения. Смятам, че това явление предоставя добра възможност да се покаже на носители на друг славянски език, от една страна, че българският език е част от славянското езиково семейство (чрез посочването на кодифицираното засега изискване за употреба на винителни пълни форми от типа *кого, никого, някого, когото* и др.), от друга страна, че е налице разпадане на „последната крепост“ на падежната система в българския език и по този начин да се демонстрира неговата „екзотичност“. Разбира се, за полските студенти падежността при местоименията не представлява никаква трудност, но от психологическа гледна точка изтъкването му като факт в началния етап на обучението е благоприятно, защото за обучаващите се това е потвърждение, че българският език е близък до полския, следователно е лесен.

При обучението по български език на носители на полския език изключително интересен е и въпросът за *мекането*. В полския език ситуацията по отношение на окончателното на глаголните форми за 1 л., мн. ч., както в кодифицираната писмена, така и в устната реч, е унифицирана – тези глаголни форми във всички времена и наклонения завършват на *-му* (срв. напр.: *czytam, czytałem, czytamy; umiemy, umieliśmy, umieją; wierzymy, wierzyliśmy, wierzą*), което е близко до българското *-ме*. Следователно в процеса на преподаването на българския език на носители на полския език съвсем логично е, заедно с кодифицираните правила, информацията за масовото мекане (особено в Западна България) и за високата обществена търпимост към него да бъде поднесена в самото начало. Освен това в процеса на обучение едва ли е оправдано преподавателят да проявява прекалена суровост към грешките на полските студенти във връзка с това явление.

Както става ясно от изследванията на съвременната българска езикова ситуация, *екането*, за разлика от *мекането*, не се ползва с висока обществена търпимост. Все пак не може да се игнорира неговото широко разпространение в западните райони на България и срещата с него за полските българисти е неизбежна. Затова по време на езиковото обучение то може и трябва да бъде обект на коментар, още повече, че в полския език различни рефлексии на старото славянско **-ЯТ** също е налице (срв. *las – w lesie; biały – biel, bielizna*). Затова за поляците не е трудно да разберат явлението *екане*, дори биха могли да го използват като средство за вписване в местната действителност, пребивавайки в София или в друг район на Западна България.

Що се отнася до разговорната лексика, полските студенти са искрено изненадани не само от широкото ѝ разпространение в различни сфери на речта, но преди всичко от наличните в нея ориентализми, жаргонизми и диалектизми, които за тях са непознати, защото не са част от лексикалния минимум на учебниците по практически български език. В стремеж да се компенсира тази липса беше подготвен „Българо-полски речник на разговорната лексика“ с автори преподаватели българисти от Университета „Мария Кюри-Склодовска“ в Люблин (Sotirov, Mostowska, Mokrzycka, 2011; 2013), също така беше въведен факултативен предмет *Българска разговорна лексика* в учебната програма на студентите българисти.

За пребиваващите в автентична българска езикова среда полски българисти не остава незабелязана и разликата по отношение на поддържането и изразяването на социалната дистанция между участниците в езиковата комуникация. Общо взето фактът, че българите по-бързо скъсяват социалната дистанция и преминават на „ти“ при езиковото общуване (Sotirov, 2007, s. 198) или пък, че в българското общество въобще е възможна по-малка социална дистанция между представители на различни по социална йерархия групи (напр. между преподавател и студенти, между ръководител и подчинен), в известна степен е изненадващ, но не предизвиква отрицателни емоции, а в някои случаи дори се приема с удовлетворение. Това е потвърдено не само чрез личните свидетелства на полски българисти, но и чрез някои научни изследвания, посветени на тази проблематика.⁸

⁸ Вж. напр. дипломната работа на Катажина Стжемпович, в която се изследва езиковото изразяване на социалните отношения в българския академически дискурс (Strzempowicz, 2007).

Въз основа на посочените по-горе доказателства смятам, че са налице достатъчно убедителни основания да се говори за качествено нова ситуация по отношение на българския език и неговото функциониране или за *нов лингвистичен ред* в България. Тази нова ситуация предизвиква въпроси от различен характер, един от тях се отнася до начина на преподаване на българския език като чужд. Ясно е, че няма един-единствен отговор на този въпрос, защото при поднасянето на всяко езиково явление, което е част от новия езиков ред, трябва да се прояви личен усет и да се избере дали и в каква степен да се игнорира разминаването между кодифицираната и некодифицираната норма, или пък да се вземе предвид по време на преподаването на български език като чужд. Не подлежи обаче на съмнение това, че промените в езиковата ситуация в България по отношение на триадата *кодификация – норма – узус* трябва да се наблюдават постоянно, ако се цели ефективно обучение по български език в чужда езикова среда.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Алексова, К. (2002)** Съвременният българин за своя език. // *LiterNet*, 24. 10. 2002. (07.02.2018) <<https://litenet.bg/publish7/kaleksova/ezik.htm>>. (Aleksova, K. Modern Bulgarian for his own language. *LiterNet*, 24. 10. 2002. (07.02.2018) <<https://litenet.bg/publish7/kaleksova/ezik.htm> >)
- Алексова, К. (2013)** Езиковите нагласи и вариантността в устната реч (върху материали от национална представителна анкета). // *Littera et Lingua Series Dissertationes 4*, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 274 с. (Aleksova, K. Ezikovite naglasi i variantnostta v ustnata rech (varhu materiali ot nacionalna predstavitelna anketa). // *Littera et Lingua Series Dissertationes 4*. Sofia: UI „Sv. Kl.Ohridski“, 274 s.)
- Алексова, К. (2016)** Социолингвистична перцепция, езикови нагласи и социална идентификация по речта. София: Парадигма, 436 с. (Aleksova, K. Sociolingvistichna persepiciya, ezikovi naglasi i socialna identifikaciya. Sofia: Paradigma, 436 s.)
- Буров, С. (2012)** Две норми на българската книжовна устна реч. // *LiterNet*, <07.11.2012, № 11 (156). (06.02.2018) <<https://litenet.bg/publish28/stoian-burov/dve-normi.htm>> (Burov, S. Two norms of the Bulgarian literary oral speech. // *LiterNet*, 07.11.2012, № 11 (156). (06.02.2018) <<https://litenet.bg/publish28/stoian-burov/dve-normi.htm>>)
- Виденов, М. (1990)** Съвременната българска градска езикова ситуация. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 524 с. (Videnov, M. Savremennata balgarska gradska ezikova situacia. Sofia: UI „Sv. Kl.Ohridski“, 524 s.)
- Виденов, М. (1993)** Софийският език. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 245 с. (Videnov, M. Sofijskiyat ezik. Sofia: UI „Sv. Kl.Ohridski“, 245 s.)
- Виденов, М. (1997)** Езикът и общественото мнение, София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 202 с. (Videnov, M., Izykat i obshtestvenoto mnenie. Sofia: AI “Prof. Marin Drinov”, 202 s.)
- Виденов, М. (2003)** Българската езикова политика. София: Международно социолингвистическо дружество, 292 с. (Videnov, M. Balgarskata ezikova politika. Sofia: Mezhdunarodno sociolingvisticheskoto druzhestvo, 292 s.)
- Жобов, В. (2004)** Звуковете в българския език. София: СЕМА РШ, 123 с. (Zhobov, V. Zvukovete v balgarskiya ezik, Sofia: SEMA RSh, 123 s.)
- Падарева-Илиева, Г. , Мицова, С. (2012)** Към въпроса за *ÿ* вместо *л* в речта на съвременния българин. // *Български език*, № 3 (59), с. 99–104 (Padareva-Ilieva, G. & Mitsova, S. On the issue of *ÿ* instead *л* in the speech of contemporary Bulgarians. // *Balgarski ezik*, № 3 (59), s. 99–104.)
- Падарева-Илиева, Г. , Мицова, С. (2016)** Води ли неправилната артикулация и перцепция на съгласната *Л* до грешки при писане? // *Български език и литература*, № 3 (58), с. 307–315. (Padareva-Ilieva, G., Mitsova, S. Does the incorrect articulation and perception of consonant *L* lead to spelling mistakes? // *Balgarski ezik i literatura*, № 3 (58), s. 307–315.)
- Сотиров, П., Христов, М.** Към проблема за фоностилистичното описание на езиковата

- (1991) вариативност (върху материал от един неописан произносителен тип). // *Български език*, № 1, с. 62–67. (Sotirov, P. & Hristov, M. To the problem of the phonostylistic description description of linguistic variation (on the material of an unsigned pronunciation type). // *Balgarski ezik*, № 1, s. 62–67.)
- Стойков, С. (1993) Българска диалектология. София: БАН, 425 с. (Stoykov, S. *Balgarska dialektologia*, Sofia: BAN, 425 s.)
- Тилков, Д., Бояджиев, Т. (1990) Българска фонетика. Трето издание, София: Наука и изкуство, 235 с. (Tilkov, D., Boyadzhiev, T. *Balgarska fonetika*, Treto izdanie. Sofia: Nauka i izkustvo, 235 s.)
- Тишева, Й. (2012) Пълният член не е най-голямото мерило за грамотност. Интервю на Василена Доткова. // *Дневник*, 24 май 2012. (Tisheva, J. The full article is not the most accurate criterion of literacy. Interview of Vasilena Dotkova. // *Dnevnik*, May 15th 2012.)
- Шикора, К. (2017) Българската разговорна реч и жестикуляция – поглед отстрани. // *Език и литература*, № 1–2, с. 207–213. (Sikora, K. Bulgarian colloquial speech and gesticulation – a view from the outside. // *Ezik i literatura*, № 1–2, s 207–213.)
- Fishman, J. A. (2001) The new linguistic order. (26.02.2018) <<http://www.uoc.edu/humfil/articles/eng/fishman/fishman.html>>.
- Наврѓанек, В (1963) Studie o spisovném jazyce, Praha.
- Padareva-Пиева, G., Mitsova, S. (2014) Is Bulgarian Language Losing Its Alveodental Consonant [l]? // *International Journal of Linguistics and Communication*. March 2014, Vol. 2, No. 1, p. 45–65.
- Sotirov, P. (2007) Zachowania językowe Polaków w wyobrażeniach Bułgarów zamieszkałych w Polsce. [w:] // *Potoczność a zachowania językowe Polaków*, Lublin: UMCS, s. 193–203.
- Sotirov, P., Mostowska, M., Mokrzycka, A. (2011) Bułgarsko-polski słownik leksyki potocznej, tom I, Lublin: UMCS, 280 s.
- Sotirov, P., Mostowska, M., Mokrzycka, A. (2013) Bułgarsko-polski słownik leksyki potocznej, tom II, Lublin: UMCS, 313 s.
- Strzępowicz, K. (2007) Социалните отношения в българския и полския разговорен дискурс. Instytut Filologii Słowiańskiej UMCS, Lublin, s.49 (praca licencyjaska napisana pod kierownictwem Petara Sotirova, tekst w języku bułgarskim, streszczenie w języku polskim). (Sotsialnite otnoshenia v balgarskia i polskia razgovoren diskurs. Instytut Filologii Słowiańskiej UMCS, Lublin, s.49.)